

Ξανθίππη, το βάσανο του Σωκράτη

«Αν βρεις μια καλή σύζυγο θα είσαι ευτυχισμένος. Αν όχι, θα γίνεις φιλόσοφος.», είχε πει ο Σωκράτης, ο διάσημος φιλόσοφος, και σύμφωνα με τις μαρτυρίες των συγχρόνων του, το συμπέρασμα αυτό προέκυψε από την προσωπική του εμπειρία. Η σύζυγος του Σωκράτη, η Ξανθίππη, ήταν μία γυναίκα που δεν άφησε καλές εντυπώσεις, σήμερα όμως μπορούμε να εξετάσουμε τη σχέση του παράξενου αυτού ζεύγους με την καθαρή ματιά που μας εξασφαλίζει η χρονική απόσταση. Άραγε ήταν ο εκρηκτικός χαρακτήρας της Ξανθίππης που οδήγησε τον Σωκράτη στη φιλοσοφία ή μήπως η αφοσίωση του Σωκράτη στη φιλοσοφία καθόρισε τον χαρακτήρα της συζύγου του;

Ποια ήταν η Ξανθίππη

Σε αντίθεση με τον σύζυγό της, ο οποίος ήταν απλώς ο γιος ενός λιθοξόου και μιας μαίας, έχουμε λόγους να πιστεύουμε πως η Ξανθίππη καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια της Αθήνας. Έχουμε δύο σημαντικά στοιχεία που υποστηρίζουν αυτή την υπόθεση.

Πρώτον, το όνομά της είναι ο θηλυκός τύπος της λέξης που σημαίνει «ξανθός ίππος», και ονόματα με περιεχόμενο που παραπέμπει σε άλογα έδιναν στα παιδιά τους εκείνοι που είχαν την οικονομική άνεση να ασχοληθούν με το ακριβό χόμπι της ιππασίας. Δεύτερον, ο πρωτότοκος γιος του ζευγαριού δεν πήρε το όνομα του παππού από τη μεριά του πατέρα, όπως ήταν (και είναι ακόμα και σήμερα) η συνήθεια στην Ελλάδα. Ονομάστηκε Λαμπροκλής (= λαμπερή δόξα), που είναι επίσης αριστοκρατικό όνομα και ίσως έτσι να ονομαζόταν ο πατέρας της Ξανθίππης. Το όνομα του πατέρα του Σωκράτη (Σωφρονίσκος) δόθηκε στον

δεύτερο γιο, κάτι που θα ήταν πραγματικά περίεργο, αν η Ξανθίππη δεν ήταν αριστοκρατικής καταγωγής ή τουλάχιστον ανώτερης τάξης από αυτή του Σωκράτη.

Ο Λαμπροκλής εμφανίζεται σε κείμενο του Ξενοφώντα να παραπονιέται για τη μητέρα του, πως είναι τόσο δύστροπη που κανείς δεν μπορεί να την υποφέρει. Ο Πλάτων μας την παρουσιάζει σε μία πολύ δύσκολη στιγμή της, όταν επισκέπτεται στη φυλακή τον Σωκράτη, λίγο πριν εκτελεστεί. Μόλις ήρθαν οι φίλοι του Σωκράτη, η Ξανθίππη κρατώντας τον έναν της γιο στην αγκαλιά, άρχισε να ξεφωνίζει και να μοιρολογεί «Σωκράτη, για τελευταία φορά τώρα θα σε χαιρετίσουν οι φίλοι σου κι εσύ εκείνους». Ο Σωκράτης ζήτησε να την πάει κάποιος στο σπίτι, κι εκείνη ξέσπασε σ' έναν σπαρακτικό θρήνο χτυπώντας τον εαυτό της και ουρλιάζοντας, καθώς την απομάκρυναν από κοντά του. Είχαν δίκιο όμως εκείνοι που την αποκαλούσαν δύστροπη και υστερική ή μήπως η κακή φήμη που απέκτησε την αδικεί;

Επειδή θέλουμε να είμαστε δίκαιοι, θα πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν μας πως η υπερβολή στον θρήνο δεν ήταν ιδιοτροπία της Ξανθίππης. Οι γυναίκες της αρχαίας Ελλάδας θρηνούσαν με ξέφρενο τρόπο, προσπαθώντας να μοιραστούν τη δυστυχία με το αγαπημένο τους πρόσωπο που πέθαινε ή είχε πεθάνει. Ο συγγραφέας Λουκιανός αναφέρει πως οι συγγενείς και οι φίλοι του νεκρού περιέρχονταν σε τόσο κακή κατάσταση, ώστε λυπόταν κανείς περισσότερο τους ζωντανούς από τους νεκρούς: έκλαιγαν με λυγμούς, τραβούσαν τα μαλλιά τους, χτυπούσαν το κεφάλι και το στήθος τους. Έσκιζαν με τα ίδια τους τα νύχια τα μάγουλά τους... Όσο για τα παράπονα του Λαμπροκλή, ο οποίος ήταν έφηβος, δεν διαφέρουν και τόσο από τα παράπονα κάθε έφηβου από τότε μέχρι σήμερα.

Η Ξανθίππη, λοιπόν, ήταν μία νεαρή αριστοκράτισσα, που για κάποιον λόγο παντρεύτηκε έναν φτωχό, ιδιοφυή φιλόσοφο, τον οποίο πιθανότατα δεν επέλεξε η ίδια, αφού εκείνη την εποχή, οι γυναίκες δεν αποφάσιζαν για την τύχη τους. Ο τρόπος που θρήνησε τον άντρα της μας δείχνει ότι τον αγαπούσε, αλλά είναι βέβαιο πως ο γάμος της δεν ήταν παραμυθένιος.

Ο Σωκράτης ως σύζυγος και πατέρας

Ο φτωχός Σωκράτης παντρεύτηκε σε μεγάλη ηλικία. Γνωρίζουμε ότι απέκτησε τον πρώτο του γιο σε ηλικία 55 ετών, οπότε, μπορούμε να υποθέσουμε πως ήταν τουλάχιστον τριάντα χρόνια μεγαλύτερος από τη σύζυγό του, δεδομένου ότι οι κοπέλες στην αρχαία Αθήνα παντρεύονταν σε νεαρή ηλικία. Εκτός από φτωχός, ο Σωκράτης ήταν επίσης πολύ άσχημος.

Είχε πλακουτσωτή μύτη, παχιά χείλη και μάτια γουρλωτά. Οι σύγχρονοί του έλεγαν πως μοιάζει με Σάτυρο ή Σειληνό. Και αυτός ο φτωχός και άσχημος άνδρας είχε και κάτι αλλόκοτες συνήθειες.

Δεν έδινε καμία σημασία στις ανάγκες του σώματος. Ήταν ανθεκτικός στην πείνα, στη δίψα, στο κρύο, στο αλκοόλ. Φορούσε τον ίδιο χιτώνα χειμώνα – καλοκαίρι, χόρευε ολομόναχος στο σπίτι του και αρκετές φορές, στεκόταν ακίνητος μέσα στη μέση του δρόμου για να διαλογιστεί, χωρίς να επικοινωνεί με το περιβάλλον. Αυτό του συνέβη ακόμα και στο στρατόπεδο, μία πολύ ζεστή καλοκαιρινή μέρα, την παραμονή μίας σημαντικής μάχης, όπου οι συμπολεμιστές του τον παρατηρούσαν να στέκεται ακίνητος ένα ολόκληρο εικοσιτετράωρο!

Αυτός ο παράξενος άνθρωπος είχε έναν και μόνο στόχο στη ζωή του: να βοηθήσει τους συμπατριώτες του να ανακαλύψουν τις αλήθειες που είχαν απωθημένες στα βάθη της ψυχής τους. Πίστευε πως η κακία γεννάται από την άγνοια, και πως, αν βοηθούσε τον συνομιλητή του να αποκτήσει την απαραίτητη γνώση, τότε θα αντιλαμβανόταν πως δεν τον συμφέρει να είναι κακός. «Κανείς δεν είναι κακός με τη θέλησή του», ισχυριζόταν, καθώς καταπολεμούσε την άγνοια. Αυτή η ευγενής δραστηριότητα θα έπρεπε, ίσως, να γεμίζει με υπερηφάνεια τη σύντροφό του, αν δεν δημιουργούσε πρακτικά προβλήματα. Και το «πρόβλημα» με τον Σωκράτη ήταν πως, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους δασκάλους της εποχής του, εκείνος δεν δεχόταν πληρωμή από τους μαθητές του. Η δραστηριότητα στην οποία είχε αφιερώσει κάθε λεπτό της ζωής του δεν του απέφερε κανένα οικονομικό όφελος. Αυτό ήταν σίγουρα ένα πρόβλημα για την Ξανθίππη και πηγή οικογενειακών καυγάδων.

Ωστόσο, ο Σωκράτης δεν αδιαφορούσε ούτε για τη γυναίκα του ούτε για τα παιδιά του. Όταν ο Λαμπροκλής του παραπονέθηκε για τη δυστροπία της μητέρας του, ο Σωκράτης αφιέρωσε χρόνο για να τον νουθετήσει. Αφού του περιέγραψε λεπτομερώς τους κόπους που κατέβαλε η μητέρα του για να τον μεγαλώσει, κατέληξε: «Αυτήν που σε φροντίζει όσο καλύτερα μπορεί, όταν αρρωσταίνεις, για να γίνεις καλά και για να μην σου λείψουν τα απαραίτητα, και που προσεύχεται στους θεούς και κάνει τάματα να σου δίνουν αγαθά, αυτήν λες ανυπόφορη;»

Ένα αταίριαστο, ταιριαστό ζευγάρι

Αν η Ξανθίππη ήταν μία συνηθισμένη κοπέλα της εποχής της, αν δεν την ενδιέφερε τίποτα περισσότερο από την ευημερία των παιδιών της και την υλική επάρκεια του νοικοκυριού της, τότε ο πατέρας της έκανε μία κακή επιλογή συζύγου για την κόρη του. Από την άλλη, αν ήταν στα αλήθεια δυστυχισμένη κοντά του, ο αθηναϊκός νόμος δεν την εμποδίζει να τον χωρίσει. Δεν το έκανε όμως ούτε εκείνη ούτε ο Σωκράτης, κι έτσι μπορούμε να υποθέσουμε πως με κάποιον τρόπο η σχέση αυτή λειτουργούσε. Οι φίλοι του είχαν πάντα την απορία, γιατί να επιλέξει μία τέτοια αυταρχική γυναίκα, αυτός ο συνετός και μειλίχιος άνθρωπος. Μάλιστα ένας από αυτούς, ο Αντισθένης, τον ρώτησε ευθέως: «πώς ζεις με αυτή τη γυναίκα που χειρότερή της ούτε υπήρξε, ούτε υπάρχει ούτε θα υπάρξει;». Και ο Σωκράτης του απάντησε:

«Επειδή έχω επιλέξει ως έργο της ζωής μου να συναναστρέφομαι τους ανθρώπους, έχω την Ξανθίππη γνωρίζοντας πως, αν αυτήν μπορώ να υποφέρω, σίγουρα θα υποφέρω όλους τους άλλους ανθρώπους.»

Δημοσιευμένο στο <http://www.grethexis.com/el/xanthippe-socrates-trouble/>